

НЕКЕ СУБЈЕКТИВНЕ АСОЦИЈАЦИЈЕ УЗ ЈЕДАН ЈУБИЛЕЈ

Професор Милаан Бартош слави 70-годишњицу. Изгледа ми да ту није у питању само јубилеј једног човека, смотра његовога рада и његових достигнућа. Више од тога — изгледа ми да се таквом једном погледом уједно врши и смотра остварења одређеног историјског континуитета у развоју друштва кроз његове више и прогресивније облике. Штавише, од тога бих и пошао: улога једнога човека се мора ценити полазећи пре свега од тога колико је он разумео своје време и колико је помогао да се примакне будућности.

Плодни живот академика М. Бартоша остварује се у време заласка једнога, капиталистичког, и мучног рабања другога, социјалистичког друштвеног уређења. У томе страховитом судару, у тим тешким „порођајним боловима“ требало је, наравно, припремити а затим помоћи и коначно обезбедити победу новог, прогресивног, над старим, историјски превазиђеним. У свему томе, наравно, постоји и одређена мера објективног нужног и законитог континуитета — ново превазилази старо само у мери која је објективно могућа; нови односи настају као дијалектичка негација старих односа. У томе процесу, наравно, људи нису свемоћни, али такође нису ни немоћни. У оквиру одређених објективно датих могућности људска акција условљава и опредељује колико ће се, како ће се, па и да ли ће се ићи напред.

Правни систем данога друштва само је, наравно, једна компонента овог историјског процеса. Будући, с једне стране, израз данога економско-друштвеног система, правни систем је, с друге стране, исто тако и веома значајни и веома утицајни фактор субјективне људске интервенције у објективна збивања са циљем да се она одвијају овако или онако, у овом или оном правцу.

Ово шаблонизовано „филозофирање“ омогућава да дођемо до онога што бих хтео као сведок да кажем.

Београдски Правни факултет је још пре рата и револуције био несумњиво на високом, нарочито стручном, нивоу. Било је ту прилично професора који би чинили част сваком европском и уопште светском правном факултету. Што се пак студената тиче, ноторна је чињеница да је управо на томе факултету, поред неких других, ницао и развијао се веома снажни прогресивни студентски покрет, који ће касније бити једна од окосница припремања, подизања, вођења и победе наше социјалистичке револуције. Наравно да ни то није случајно. На београдском Правном факултету било

је професора који су не само својим стручним великим знањем већ и целокупним својим ставом на одређени начин омогућавали, припремали, помагали овакав ток ствари. Било је, наравно, и другачијих примера, али су ови о којима је реч утолико вреднији пажње и помена. Овде су се припремали и одгајивали будући револуционарни кадрови који су знали и умели да науку и струку користе и повезују са својом идеологијом и политиком. Из тога времена су ми жива сећања на неколико професора Правног факултета, који су имали веома велики ауторитет међу студентима. Такав је био у то време и професор Милан Бартош. О његовом раду, о његовом знању, о његовој фантастичној меморији причале су се безбројне приче. Очитљедно је у питању редак спој природне обдарености и огромног упорног рада, што је довело до једног стварног примера за узор и надахнуће младима, интелектуално радозналим а абмициозним људима.

Када је дошло до рата и револуције, законита логика односа је и овде деловала те је сваки више-мање наставио својим путем. Тако је било и са студентима, али тако је било и са професорима овога факултета. Један број је, наравно, кренуо путем стварне издаје, други су се више-мање пасивизирали, али се може рећи да је највећи број наставио и у новим условима још непосредније да се ангажује у борби која је започињала. На неки начин класна логика је и овде дошла до изражаја; извршена су нова диференцирања и нова груписања.

У тим новим условима стварне провере народа и људи као појединаца, професор Милан Бартош је такође логично наставио свој пут ангажовања — на страни прогреса.

Када је почело ово ново друштво да се овде рађа и развија, онда је било неопходно да се поред осталог води рачуна и о ономе што зовемо — неопходни историјски континуитет. Требало је, наиме, превазилазити старо у мери која је била и нужна и могућа, чувајући и преузимајући све оно од њега, што је и уколико је још могло користити новом друштву, а с друге стране, опет уводити ново у мери која је такође била и нужна и могућа како би се могло прогресивно кретати напред. Бројне спасности су и ту, као и другде и као што ће бити увек, вребале победоносни револуционарни покрет, па међу њима и таква — да се не схвата, да се не увиди, да се не уме обезбедити такав револуционарни континуитет било тако што ће се покушати анархистички негирати старо и утопистички „уводити“ ново, било, пак, тако што ће се конзервирати стари и већ анахронични односи и облици не увидајући потребу и могућност нових и виших.

Све ово по мом мишљењу важи и за право, за правни систем, за целокупни комплекс законитости у друштву. Овде је требало, као уосталом и у свакој другој социјалистичкој револуцији, срушити стари правни поредак и почети градити нови. Али — у којој мери рушити старо и како ново уводити? То је само један део, само један аспект целокупног револуционарног преображаја.

Сада долази оно што бих хтео као сведок да кажем: професор Милан Бартош је, по мом мишљењу, у овоме процесу био и до данас остао један од најзначајнијих правника југословенске социјалистичке револуције.

Било је код нас, наравно, још правника који су добро познавали развој правне науке и праксе. Било је, затим, доста правника који су с друге стране веома много учинили да се изналазе и развијају нови, социјалистичком друштву потребни правни принципи. Међутим, мислим да је веома мали број оних који су знали и једно и друго, који су веома добро познавали раније правне системе и одговарајућу правну праксу те који су, на таквој бази, умели да креативно усмеравају стварање и развој нове правне праксе, онога што бисмо могли звати — социјалистички правни систем. Што се мене тиче, мислим да се у врху листе таквих имена у нашој друштвеној заједници мора наћи и име Милана Бартоша. Тешко би, наравно, конкретно било одмерити читав тај допринос овакве личности овоме историјском процесу, али за овакав један закључак, за овакво сведочење мислим да су основа већ деценије једнога стваралачког рада, који се свакодневно и у многим аспектима потврђивао и доказивао. Такав човек је могао бити потребна мера разрешавања противречности, која се одвијала на линији с једне стране конзервирања и глорификовања старог а с друге стране нереалног и секташког форсирања новог. Да би био мера и арбитар у разрешавању такве противречности, човек мора имати много знања, много стручности, много смисла за ново. Често, такав човек је морао имати и много смелости и храбрости јер се требало изложити опасности напада са обе стране — од оних који су било из којих разлога, тежили одржавању старих односа и инструмената али и од оних који су, с друге стране, опет било из којих разлога, практично сматрали да се нужне историјске фазе развоја могу „прескочити или наредбама изоставити“ (Маркс).

Годинама сам и сам био не само посматрач већ на одређени начин и учесник овога судара, овога процеса. И могу рећи да сам годинама све више утврђивао овакво уверење — да су нам управо такви људи као што је професор Милан Бартош били изванредно значајни и корисни, да су они изванредно много доприносили адекватном развоју новог југословенског правног система. Као сведок бих могао овде рећи и то, да сам годинама имао прилике, свакако и среће и части, да се макар повремено налазим у близини професора Милана Бартоша. Морам рећи да сам управо у њему, поред још неколицине других наших истакнутих правника, тражио меру па и коректуру рецимо својих погледа и ставова, за које ми се чини да су више били на линији ове друге тенденције о којој напред говорим — да се затрчи, да се истрчи. Верујем да је то случај и са бројним другим нашим правницима са факултета и из разних правних и сличних служби и институција. Морам, додуше, подвући да сам све до данашњег дана у својој психологији задржао извесне елементе поштовања студента према професору, што ми је остало усађено још из времена студија и чега се не могу ослободити. Огромни ауторитет професора Бартоша остаје усађен у нама, његовим бившим студентима и поред промена које су касније наступиле. Сви ми, његови бивши студенти, на неки начин и данас се осећамо као његови „баци“. Чини ми се да је ту пресудан ипак ауторитет који је заснован на знању и умењу јер то, наравно, није случај када је реч о неким другим, који су такође били наши професори. Нама се и данас просто чини да професор Милан Бартош такорећи све зна! Међу

нама се и данас препричавају анегдоте о томе да он до данашњег дана памти не само своје студенте већ чак и питања која су они имали на испитима давно још пре рата. То, наравно, не мора ни бити тачно али је свакако симптоматично јер сведочи управо о томе ауторитету па и о овоме феномену о којем овде говорим, да се, наиме, ми и данас осећамо као његови „баци“. Кад се на пример данас прича и препричава да професор Бартош зна на разним међународним састанцима да запрепасти правнике страних земаља изванредним познавањем њиховог властитог правног система, онда је све то саставни део једне скоро бих рекао легенде о једном човеку, о једном знању.

Што се тиче његовог заиста неисцрпног знања, човек се мора запрепастити колико све професор Бартош зна у ово наше време када се брзо живи, кад се нервозно живи, кад се површно живи. Имао сам прилике да радим са професором Бартошем на изради неких правничких публикација. Када смо, на пример, радили на редиговању „Правног лексикона“, када би се поменула нека одредница, онда би професор Бартош „као из пушке“ почео да реба шта све тај појам значи. То је заиста једно изванредно ретко енциклопедијско знање, за које је тешко веровати да може да буде скупиљено у једноме човеку, у једноме памћењу. Дешавало се чак да он зна податке који ни на који начин нису у вези са његовом струком и за које човек не би уопште очекивао да их зна, рецимо из историјске прошлости неких кретања у Србији, Црној Гори и сл. Био сам запрепашћен када ми је рекао време када су се моји преци преселили из Црне Горе у Србију јер то нисам могао очекивати да он зна. А, видите, професор Милан Бартош зна чак и такве ствари!

Ето, то је неколико засведочења о овоме изванредном човеку у овоме изузетном времену.

Верујем да и оваква сведочења могу нешто допринети да се што потпуније оцрта улога једне овакве личности, за коју се са правом може рећи да веома много даје и доприноси овоме времену и овоме друштву. Када се буде писала историја овога доба и овога друштва у њему, овакви људи неће моћи бити заобичени.

др Мирко Петровић

РЕЗИЈОМЕ

Некаторе личные ассоциации по поводу одного юбилея

Когда высказывается мнение о роли кого-либо из людей на какомто отрезке времени и в како-нибудь среде, прежде всего следует исходить из того — насколько этот человек понимал свое время и насколько помог приблизиться к будущему.

Что касается меня, я в лучшем случае могу лишь посвидетельствовать кое о чем, ибо я не в состоянии высказать суждение о значении того, что профессор Милан Бартош дал конкретно нашему обществу и в первую очередь его правовой политической системе.

В револуционном переходе от капитализма к социализму необходима и определенная неразрывная связь развития, так как новое возникает только как диалектическое отрицание старого. К тому же люди не обладают неограниченным могуществом, но они могут очень много сделать, если признают необходимость такой взаимозависимости различных явлений и если умеют организовать победу нового над старым.

Юридический факультет в Белграде до войны и революции пользовался широкой известностью. На нем читали лекции видные профессора, внесшие свой вклад в развитие прогрессивного студенческого движения на белградском университете, сыгравшего в нашей революции большую роль. В эти годы суровых испытаний народов и людей, профессор Бартош был в лагере борцов за прогресс. После войны в числе остальных было необходимо сохранять историческую неразрывную связь, построить и укрепить новую социалистическую правовую систему. При этом было важно вскрывать противуречивые тенденции в сохранении старого с одной, и в внедрении нового с другой стороны, смахившего иногда на утопию и сектанство. В этом процессе профессор Бартош был и до наших дней остался одним из выдающихся юристов нашего общественного содружества. Для подобной роли надо было располагать большими знаниями и настойчивостью, а часто и личной смелостью и храбростью.

Мы, старые „ученики“ профессора Бартоша в этом процессе без сомнения могли многому научиться у него, ибо был он и до сегодняшнего дня остался бесспорным авторитетом. При этом он очень „обыкновенный и простой человек, могущий удивить не только невероятным знаниями и памятью, но и необычными, а все же совершенными логичными и человеческими поступками.

SUMMARY

Some Personal Associations With an Anniversary

When evaluating the role of man in a period or a society one must start with the question — to what extent did he understand his time and how much did he help bring it nearer to the future.

As far as I am concerned, I can at best give some testimony for I am not able to appraise the exact contribution of Professor Milan Bartoš to the Yugoslav society, and above all to its legal and political systems.

In the revolutionary transition from capitalism to socialism it is necessary to keep a continuity of the development, for the new takes place as the dialectic negation of the old. Human beings are not, of course, allmighty but can do a great deal if they understand the need of such a continuity, if they know how to organize victory of the new over the old.

The Belgrade Faculty of Law was highly esteemed before the war and revolution. It had outstanding professors and this contributed to the development of the progressive student movement at the Belgrade University, that played the well known part in our revolution. At the time of such testing of people, Professor Bartoš took sides with progress. Among other activities it proved necessary to build up and develop after the war, on the basis of imperative historical continuity, the new socialist legal system, while at the same time solving contradictoriness between the tendencies to preserve the old, on the one hand, and to enforce the new in an utopistic and sectarian manner. In the course of this process Professor Bartoš has been and still is one of the leading jurists of the Yugoslav community. Such a role exacted a great deal of knowledge and persistence, and often personal courage and daring.

We, former students of Professor Bartoš, were able to learn from him in this process a great deal, for he still is a great authority for us. Moreover, he is a very »simple« and unaffected man, who may take one by surprise not only by his fantastic knowledge and memory, but by unusual and yet quite logically human behaviour.

RÉSUMÉ

Quelques associations subjectives à l'occasion d'un jubilé

Lorsqu'on se propose d'estimer le rôle d'un homme dans une époque et une société déterminée, alors il faut établir dès le commencement — jusqu'à quel point il a compris son temps et combien il a contribué à se rapprocher de l'avenir.

En ce qui me concerne tout au plus je suis à même seulement quelque peu de rendre témoignage, vu que je ne suis pas en mesure de formuler un jugement définitif sur ce que le professeur Milan Bartoš a donné concrètement à notre société et en premier lieu à son système juridico-politique.

Dans la passage révolutionnaire du capitalisme au socialisme une continuité déterminée est nécessaire, car le nouveau ne se forme qu'en tant que négation dialectique de l'ancien. Cependant, les hommes ne sont pas tout puissants mais ils peuvent réaliser une oeuvre importante s'ils comprennent la nécessité d'une telle continuité, s'ils savent organiser la victoire du nouveau sur l'ancien.

La Faculté de droit de Belgrade était très estimée avant la guerre et la révolution. Elle avait dans son sein des professeurs éminents, ce qui a contribué au mouvement progressiste des étudiants à l'Université de Belgrade, et qui a joué un rôle bien connu dans notre révolution. A l'époque de cette grande épreuve du peuple et des hommes le professeur Bartoš se trouvait du côté du progrès. En particulier après la guerre il a fallu, parmi d'autres besoins, édifier et développer sur base de la continuité historique indispensable le nouveau système juridique socialiste. A cette fin il était important de résoudre les contradictions entre les tendances de conserver l'ancien état de choses, d'une part, et de forcer de manière utopique et sectaire le nouveau, d'autre part. Le professeur Bartoš a été dans ce processus, et il est resté jusqu'à aujourd'hui un des plus éminents juriste de notre communauté sociale. Pour un tel rôle il fallait avoir de grandes connaissances et de la persévérance, mais bien souvent aussi beaucoup d'audace et de courage.

Or, il est certain que dans ce processus nous autres, anciens élèves du professeur Bartoš, avons tiré un grand profit de ses leçons, car il est resté pour nous jusqu'à aujourd'hui une autorité incontestée. Toutefois, c'est un homme très »simple« et naturel, qui peut étonner non seulement par sa mémoire, mais aussi par ses comportements extraordinaires, qui sont quand même tout à fait logiques et humains.